

Analiza stopnia inwazyjności gatunków obcych w Polsce wraz ze wskazaniem gatunków istotnie zagrażających rodzimej florze i faunie oraz propozycją działań strategicznych w zakresie możliwości ich zwalczania

oraz

Analiza dróg niezamierzonego wprowadzania lub rozprzestrzeniania się inwazyjnych gatunków obcych wraz z opracowaniem planów działań dla dróg priorytetowych

INFORMACJE DOTYCZĄCE DRÓG PRZENOSZENIA

I. Informacje podstawowe

1) nazwa polska: Sterniczka jamajska

2) nazwa łacińska: ***Oxyura jamaicensis*** (Gmelin, 1789)

3) szacunkowa wielkość populacji gatunku w środowisku przyrodniczym w Polsce:

dane liczbowe: 0 osobników (osobniki notowane sporadycznie w środowisku przyrodniczym)

kategoria stopnia rozprzestrzenienia gatunku:

populacja(e) izolowana(e) – **kategoria 2**

4) przystosowanie biologiczne do rozprzestrzeniania się:

Sterniczka jamajska, jak większość ptaków, jest przystosowana do przemieszczania się na duże odległości – posiada przednie kończyny przekształcone w skrzydła, jej układ pokarmowy, oddechowy, krwionośny i szkieletowy również przystosowane są do tej zdolności. Gatunek ten jest zwierzęciem wszystkożernym, w skład jego diety wchodzi: mięczaki, owady i ich larwy – zwłaszcza larwy ochotkowatych, ale także nasiona i rośliny wodne. Sterniczki jamajskie budują gniazda z roślin wodnych, ale mogą składać jaja również w gniazdach innych gatunków ptaków wodnych. Sezon lęgowy tego gatunku trwa od kwietnia do sierpnia. Termin rozrodu jest kontrolowany przez gotowość fizjologiczną i modyfikowany przez dostępność żywności, stabilność poziomu wody i dostępność osłon dla gniazd. Sterniczki jamajskie mogą porzucić jaja, jeśli warunki staną się nieodpowiednie. W ciągu roku gatunek ten zazwyczaj wyprowadza jeden lęg, składa od 4 do 12 jaj. W przypadku utraty lęgu, może składać jaja do 4 razy w ciągu sezonu lęgowego. Dojrzałość płciową osiąga szybko – w pierwszym roku życia. Ptaki opuszczają obszary lęgowe w sierpniu-wrześniu. Sterniczka jamajska jest gatunkiem migrującym, zimuje w zatokach przybrzeżnych, na niezamarniętych stawach i jeziorach. W kolonizowanych miejscach

sterniczki jamajskie zajmują siedliska zbliżone do zajmowanych w zasięgu naturalnym, tj. bardzo różne ciekły i zbiorniki wodne, wybrzeża, a także torfowiska i mokradła. Szerokie rozprzestrzenienie tego gatunku w Wielkiej Brytanii przed rozpoczęciem programu zwalczania wykazało, że może on zasiedlać rozmaite siedliska w obrębie wód płynących i stojących. Można przypuszczać, że dotychczas skolonizowane siedliska w Europie stanowią jedynie mały procent optymalnych siedlisk dla sterniczki jamajskiej.

II. Oddziaływanie gatunku obcego

1) stopień inwazyjności (negatywny wpływ)

wynik oceny: 0,50

kategoria: mało inwazyjny gatunek obcy

2) wpływ gatunku na środowisko przyrodnicze, usługi ekosystemowe, gospodarkę i zdrowie człowieka

a) wpływ na środowisko przyrodnicze

wynik oceny: 0,50

kategoria: średni

opis:

Sterniczka jamajska krzyżuje się z globalnie zagrożoną europejską sterniczką. Hybrydyzacja między tymi dwoma gatunkami stanowi główny czynnik wpływający na spadek liczebności rodzimego gatunku, może nawet prowadzić do jego wymarcia wskutek introgresji (włączanie puli genów jednego gatunku do puli genów innego gatunku). Ponadto, sterniczka jamajska konkuruje ze sterniczką o pokarm i miejsca gniazdowania. Mimo tego, że europejska sterniczka jedynie zalatuje na obszar Polski, jest gatunkiem rodzimym dla fauny europejskiej i podlega ochronie zgodnie z art. 1, 2 i 4 ust. 1 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dyrektywy Ptasiej). Ponadto, poprzez swoje agresywne zachowanie sterniczka jamajska konkuruje także z innymi ptakami wodnymi, w tym należącymi do gatunków szczególnej troski – zausznikiem *Podiceps nigricollis* i perkozkiem *Tachybaptus ruficollis*, objętymi ochroną ścisłą na podstawie rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt. Sterniczka jamajska jest wektorem wirusa ptasiej grypy – jej najgroźniejszego, śmiertelnego dla dzikich gatunków ptaków szczepu H5N1. Ptasia grypa jest jedną z chorób figurujących na liście Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE), a co za tym idzie – podlegających obowiązkowi zgłaszania.

b) wpływ na gospodarkę

wynik oceny: 0,33

kategoria: mały

opis:

Sterniczka jamajska jest wektorem wirusa ptasiej grypy – jej najgroźniejszego, śmiertelnego dla ptaków, w tym dla ptactwa domowego, szczepu H5N1. Ptasia grypa jest jedną z chorób figurujących na liście Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE), a co za tym idzie – podlegających obowiązkowi zgłaszania. Wirus H5N1 wywołuje wysoką zachorowalność i śmiertelność u drobiu, a także u świń. Nie notowano do tej pory wpływu sterniczki jamajskiej na uprawy roślin i infrastrukturę.

c) wpływ na zdrowie człowieka

wynik oceny: 0,50

kategoria: średni

opis:

Sterniczka jamajska jest wektorem wirusa ptasiej grypy – jej najgroźniejszego, śmiertelnego dla ptaków szczepu H5N1. Ptasia grypa jest jedną z chorób figurujących na liście Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE), a co za tym idzie – podlegających obowiązkowi zgłaszania. Ptasia grypa jest chorobą śmiertelną także dla człowieka. Można się nią zarazić poprzez kontakt z chorymi zwierzętami lub z przedmiotami skażonymi ich odchodami. Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) śmiertelność osób zarażonych wirusem H5N1 w latach 2003-2009 wyniosła ok. 60%.

d) wpływ na usługi ekosystemowe

wynik oceny: 0,33

kategoria: umiarkowanie negatywny

opis:

Sterniczka jamajska oddziałuje niekorzystnie na usługi zaopatrzeniowe i regulacyjne poprzez przenoszenie wirusa ptasiej grypy (H5N1), choroby figurującej na liście Światowej Organizacji Zdrowia Zwierząt (OIE). Wirus H5N1 wywołuje wysoką zachorowalność i śmiertelność u drobiu hodowlanego, a także u świń. Sterniczka jamajska jest bardzo atrakcyjnym gatunkiem i może być postrzegana przez część społeczeństwa jako pożądany element ekosystemu. Jednak w związku z faktem, że obecność sterniczki jamajskiej może doprowadzić do całkowitego wyginięcia rodzimej sterniczki, możliwy jest również negatywny odbiór tego gatunku.

III. Drogi przenoszenia

Nazwy określające poszczególne drogi i opisy tych dróg zostały oparte na publikacji pn. Guidance for interpretation of CBD categories on introduction pathways (Harrover i in. 2018).

1) propozycja nazwy określającej wskazaną drogę przenoszenia:

Samodzielne rozprzestrzenianie się gatunków z obszarów położonych za granicą kraju, po ich wcześniejszej introdukcji na tych obszarach wskutek działalności człowieka

zwięzły opis wskazanej drogi przenoszenia

Gatunek obcy po wprowadzeniu do danego regionu za pośrednictwem człowieka, może rozprzestrzeniać się w sposób naturalny, bez dalszego udziału i pomocy ze strony ludzi, z danego regionu na otaczające regiony, co stanowi istotę tej kategorii. Jest to dyspersja gatunków obcych poprzez wtórne rozprzestrzenianie się z regionów, w których zostały one wprowadzone, do innych otaczających regionów (w których również gatunki te nie są rodzime). Granice, o których mowa, są zazwyczaj granicami poszczególnych państw, ale mogą również odnosić się do granic wewnątrz państw i mieć zasięg terytorialny (szczególnie ma to miejsce w przypadku dużych państw, takich jak Rosja, USA, Australia, itp.). Kategoria ta obejmuje także gatunki obce wprowadzone jako zanieczyszczenie gatunków wędrownych (np. ptaków, ryb lub zwierząt kopytnych), które poruszają się bez udziału człowieka i mogą stanowić wektor obcych gatunków przenoszonych w futrze, na piórach lub na łapach.

Sterniczka jamajska prawdopodobnie przedostała się do naszego kraju głównie na skutek dyspersji spontanicznej, przede wszystkim z krajów Europy Zachodniej. Sterniczka jamajska jest gatunkiem bardzo mobilnym. Zachowanie obserwowanych ptaków wskazuje, że były to osobniki dzikie, a nie zbiegłe z niewoli, zatem z dużym prawdopodobieństwem przyleciały do Polski z zagranicy.

Gatunek ten ma jedynie marginalne znaczenie społeczno-gospodarcze – jest on hodowany na cele ozdobne. W tym kontekście należy również mieć na uwadze, że hodowle te są nielegalne, naruszają one bowiem przepisy krajowe i unijne dotyczące inwazyjnych gatunków obcych. Ponadto, przedmiotowa droga nie jest związana z żadną dziedziną gospodarki, jest to samodzielne rozprzestrzenienie się gatunku do Polski po wcześniejszym wprowadzeniu zagranicą. W związku z powyższym, droga ta nie posiada znaczenia społeczno-gospodarczego.

Możliwe zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, usług ekosystemowych, gospodarki i zdrowia człowieka związane z przedostawaniem się sterniczki jamajskiej tą drogą są identyczne jak w przypadku drogi nr 2 – *Ucieczka gatunków zwierząt domowych, gatunków akwarystycznych i terrarystycznych* i są tożsame z wymienionymi w punkcie II.2.

szacunkowa ilość osobników danego gatunku, które przedostają się do środowiska przyrodniczego tą drogą przenoszenia

11-100 osobników

Brak danych umożliwiających wiarygodne oszacowanie ilości osobników, które przedostają się do środowiska przyrodniczego tą drogą przenoszenia, a nawet podanie informacji opisowej. Możliwa jest jedynie próba wskazania, jak istotna jest ta droga w stosunku do pozostałych dróg, którymi gatunek jest przenoszony. Podane wartości należy zatem rozpatrywać wyłącznie w tym kontekście, a nie jako liczbę przenoszonych osobników.

ocena ryzyka dla danej drogi przenoszenia

Droga wysokiego ryzyka – wzrost liczebności lub zasięgu gatunku średniego ryzyka, którego populacja/e była/y dotychczas izolowana/e (wzrost: S2→)

Pozycja drogi w rankingu istotności dla przenoszenia gatunku: 1

2) propozycja nazwy określającej wskazaną drogę przenoszenia:

Ucieczka gatunków zwierząt domowych, gatunków akwarystycznych i terrarystycznych

zwięzły opis wskazanej drogi przenoszenia

Droga ta obejmuje ucieczki zwierząt z wszelkiego rodzaju miejsc przebywania, gdzie były przetrzymywane przez prywatnych kolekcjonerów lub hobbystów, w celu rekreacji, rozrywki, towarzystwa i/lub handlu (w tym również ucieczki okazów stanowiących żywy pokarm dla tych gatunków). Znaczenie międzynarodowego handlu żywymi zwierzętami jako zwierzętami domowymi i towarzyszącymi jako drogi wprowadzania do środowiska przyrodniczego, wzrosło w ciągu ostatnich kilkunastu lat z uwagi na łatwość kupna i wymiany organizmów przez Internet. Kategoria ta odnosi się do wszystkich gatunków zwierząt utrzymywanych w prywatnych zbiorach, np. przez prywatnych kolekcjonerów lub hobbystów, nie tylko typowych gatunków zwierząt kręgowych. Obejmuje ona również wszelkie gatunki utrzymywane jako żywy pokarm dla zwierząt domowych i towarzyszących (np. larwy mącznika, szarańcza, świerszcze, muszki owocowe, itp.). Obejmuje ona także gatunki utrzymywane i hodowane przez prywatnych kolekcjonerów lub hobbystów w celu sprzedaży lub handlu. Ponadto, kategoria ta obejmuje florę akwariową i terrariową, a także inne gatunki (w tym glony, grzyby, itp.), w szczególności utrzymywane w związku z handlem w akwarystyce i terrarystyce, które uciekły samodzielnie lub zostały przypadkowo uwolnione przez nieodpowiedzialnych właścicieli, np. podczas niewłaściwego usuwania odpadów, z powodu uszkodzenia akwariów i innych obiektów oraz podczas ich czyszczenia (wylewanie wody z akwariów bezpośrednio do cieków i zbiorników wodnych lub pośrednio – do kanalizacji, itp.). Kategoria ta odnosi się do przypadkowych lub nieodpowiedzialnych uwolnień żywych organizmów, dlatego oprócz ucieczek zwierząt obejmuje ona również sytuacje, w których zwierzęta przetrzymywane są w niewłaściwie zabezpieczonych obiektach, które nie zapobiegają ucieczkom, a także uwolnienia przez nieodpowiedzialnych właścicieli. Wypuszczanie niechcianych zwierząt do środowiska przyrodniczego przez właściciela lub kolekcjonera jest szczególnie powszechnym problemem w przypadku gatunków egzotycznych lub wodnych, które osiągają duże rozmiary lub mają specjalne wymagania, którym właściciele lub kolekcjonerzy nie są w stanie sprostać, a z których nie zdają sobie sprawy podczas zakupu zwierząt, sprzedawanych zazwyczaj jako osobniki młodociane (np. żółwie, pytony i inne duże duszyciele).

Sterniczka jamańska była i nadal najprawdopodobniej jest przetrzymywana w Polsce w celach ozdobnych. Skala tego zjawiska jest trudna do oszacowania, jednak prawdopodobnie jest ona niewielka. Mimo obecnych obostrzeń prawnych odnoszących się do handlu tym gatunkiem, nadal możliwa jest sprzedaż tego gatunku w tzw. „szarej strefie” (np. w Internecie można znaleźć wytyczne dotyczące hodowli tego gatunku). W przypadku zaniedbań lub nienależytej staranności w hodowli, pojedyncze osobniki utrzymywane w niewoli mogą wydostawać się poza ogrodzenie. Możliwe jest również świadome uwalnianie osobników tego gatunku, np. w przypadku likwidacji kolekcji. Osobniki sterniczki jamańskiej zostały przywiezione do kolekcji ptaków ozdobnych w Wielkiej Brytanii w latach 40. ubiegłego wieku. Przed 1961 r. część ptaków uciekła z hodowli lub została z nich świadomie uwolniona. Sterniczki jamańskie zaczęły się rozmnażać w środowisku przyrodniczym tego kraju i utworzyły tam stabilną populację. W latach 70. ubiegłego wieku populacja brytyjska zaczęła gwałtownie rosnąć i rozprzestrzeniać się po całej Europie i Afryce Północnej. Część ptaków dotarła do Hiszpanii, gdzie zagraża gniazdującym tam, będącym na skraju wymarcia rodzimym sterniczkom europejskim.

Z uwagi na fakt, iż gatunek ten ma stosunkowo nieduże znaczenie społeczno-gospodarcze, droga ta również posiada wyłącznie nieduże znaczenie tego rodzaju. Może ona natomiast mieć negatywny wpływ społeczno-gospodarczy, a przede wszystkim ekologiczny, z tego względu, iż obecność tego gatunku w środowisku przyrodniczym jest niepożądana.

Możliwe zagrożenia dla środowiska przyrodniczego, usług ekosystemowych, gospodarki i zdrowia człowieka związane z przedostawaniem się sterniczki jamańskiej tą drogą są identyczne jak w przypadku drogi nr 1 – *Samodzielne rozprzestrzenianie się gatunków z obszarów położonych za granicą kraju, po ich wcześniejszej introdukcji na tych obszarach wskutek działalności człowieka* i są tożsame z wymienionymi w punkcie II.2.

szacunkowa ilość osobników danego gatunku, które przedostają się do środowiska przyrodniczego tą drogą przenoszenia

1-10 osobników

Brak danych umożliwiających wiarygodne oszacowanie ilości osobników, które przedostają się do środowiska przyrodniczego tą drogą przenoszenia, a nawet podanie informacji opisowej. Możliwa jest jedynie próba wskazania, jak istotna jest ta droga w stosunku do pozostałych dróg, którymi gatunek jest przenoszony. Podane wartości należy zatem rozpatrywać wyłącznie w tym kontekście, a nie jako liczbę przenoszonych osobników.

ocena ryzyka dla danej drogi przenoszenia

Droga wysokiego ryzyka – wzrost liczebności lub zasięgu gatunku średniego ryzyka, którego populacja/e była/y dotychczas izolowana/e (wzrost: S2→)

Pozycja drogi w rankingu istotności dla przenoszenia gatunku: **2**

IV. Źródła danych

Opublikowane wyniki badań

del Hoyo J, Elliott A, Sargatal J. 1992. Handbook of the Birds of the World, Volume 1 Ostrich to Ducks. Lynx Editions, Barcelona.

Harrower CA, Scalera R, Pagad S, Schönrogge K, Roy H.E. 2018. Guidance for interpretation of CBD categories on introduction pathways. <https://circabc.europa.eu/sd/a/738e82a8-f0a6-47c6-8f3b-aeddb535b83b/TSSR-2016-010%20CBD%20categories%20on%20pathways%20Final.pdf>

Hars J, Ruelle S, Benmergui M, Fouque C, Fournier JC, Legouge A, Cherbonnel M, Daniel B, Dupuy C, Jestin V. 2008. The epidemiology of the highly pathogenic H5N1 avian influenza in mute swan (*Cygnus olor*) and other Anatidae in the Dombes region (France), 2006. Journal of Wildlife Diseases 44: 811-823.

Henderson I. 2010. The Eradication of Ruddy Ducks in the United Kingdom. Aliens: The Invasive Species Bulletin 29: 17-24.

Henderson I. 2013. Risk Assessment for *Oxyura jamaicensis* (Ruddy Duck). (<https://circabc.europa.eu/>).

Hudson R. 1976. Ruddy Ducks in Britain. British Birds Volume 69: 132-143.

Hughes B, Criado J, Delany S, Gallo-Orsi U, Green AJ, Grussu M, Perennou C, Torres JA. 1999. The status of the North American Ruddy Duck *Oxyura jamaicensis* in the Western Palearctic: towards an action plan for eradication, 1999-2002. Council of Europe Publication T-PVS/Birds (99) 9. Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Kershaw M, Hughes B. 2002. The winter status and distribution of Ruddy Ducks *Oxyura jamaicensis* in the UK 1966/67 to 1999/2000. Wetland Advisory Service report to the Central Science Laboratory.

Komisja Faunistyczna. 2010. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2009 – raport nr 26. Ornis Polonica 51: 117-148.

Komisja Faunistyczna. 2011. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2010 – raport nr 27. Ornis Polonica 52: 117-149.

Komisja Faunistyczna. 2012. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2011 – raport nr 28. Ornis Polonica 53: 105-140.

Komisja Faunistyczna. 2013. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2012 – raport nr 29. Ornis Polonica 54: 109-150.

Komisja Faunistyczna. 2015. Rzadkie ptaki obserwowane w Polsce w roku 2014 – raport nr 31. Ornis Polonica 56: 99-136.

Lafontaine RM, Robert H, Delsinne T, Adriaens T, Devos K, Beudels-Jamar RC. 2013. Risk analysis of the Ruddy Duck *Oxyura jamaicensis* (Gmelin, 1789). Risk analysis report of non-native organisms in Belgium from the Royal Belgian Institute of Natural Sciences for the Federal Public Service Health, Food chain safety and Environment: 33.

Munoz-Fuentes V, Green AJ, Negro JJ. 2012. Genetic studies facilitated management decisions on the invasion of the ruddy duck in Europe. Biological invasions 15: 723-728.

Rappole JH, Hubálek Z. 2006. Birds and Influenza H5N1 Virus Movement to and within North America. Emerg Infect Dis. 12(10): 1486-1492.

Rekomendacja nr 185 Stałego Komitetu Konwencji Berneńskiej. 2016. Recommendation No. 185 (2016) of the Standing Committee, examined on 18 November 2016, on the eradication of the ruddy duck (*Oxyura jamaicensis*) in the Western Palaearctic by 2020. Strasbourg, 15-18 November 2016.

Robertson PA, Adriaens T, Caizergues A, Cranswick PA, Devos K, Gutiérrez-Expósito C, Henderson I, Hughes B, Mill AC, Smith GC. 2015. Towards the European eradication of the North American ruddy duck. *Biological Invasions* 17: 9-12.

Stawarczyk T, Cofta T, Kajzer Z, Lontkowski J, Sikora A. 2017. Rzadkie ptaki Polski. Komisja Faunistyczna, Wrocław.

Topola R (red.). 2017. Informator Polskich Ogrodów Zoologicznych i Akwariów 2016. Miejski Ogród Zoologiczny, Warszawa.

Dane pochodzące z baz danych

CABI. 2018. *Oxyura jamaicensis* [original text by B. Hughes]. W: Invasive Species Compendium. Wallingford, UK: CAB International. (www.cabi.org/isc) Data dostępu: 2018-03-23.

DAISIE European Invasive Alien Species Gateway. 2008. *Oxyura jamaicensis*. (<http://www.europe-alien.org/speciesFactsheet.do?speciesId=50432>) Data dostępu: 2018-03-23.

Gatunki obce w Polsce. 2018. Internetowa baza danych. Instytut Ochrony Przyrody PAN w Krakowie. (<http://www.iop.krakow.pl/ias/gatunki/615>) Data dostępu: 2018-03-23.

Harmonia database. 2013. *Oxyura jamaicensis* [original text by A. Anselin, E. Branquart, D. Strubbe, A. Weiserbs]. Harmonia version 1.2, Belgian Forum on Invasive Species. (<http://ias.biodiversity.be/species/show/22>) Data dostępu: 2018-03-23.

IUCN. 2017. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2017-3. (www.iucnredlist.org) Data dostępu: 2018-03-23.

Dane niepublikowane

–

Inne

BirdLife International. 2017. *Oxyura leucocephala*. The IUCN Red List of Threatened Species 2017: e.T22679814A119403602. (<http://dx.doi.org/10.2305/IUCN.UK.2017-3.RLTS.T22679814A119403602.en>.) Data dostępu: 2018-03-23.

Komisja Faunistyczna Sekcji Ornitologicznej Polskiego Towarzystwa Zoologicznego. 2018. Strona internetowa. (http://komisjafaunistyczna.pl/?page_id=10) Data dostępu: 2018-03-23.

WHO – World Health Organization. 2009 Strona internetowa. (http://web.archive.org/web/20090902073637/www.who.int/csr/disease/avian_influenza/country/cases_table_2009_08_31/en/index.html) Data dostępu: 2018-03-23.

Pochodzące z własnych badań/obserwacji

Solarz W. 2017 Stwierdzenia obcych gatunków ptaków w Polsce – baza danych zawierająca ponad 2700 obserwacji.

Opracowano na podstawie danych źródłowych zgromadzonych w karcie informacyjnej i ankiecie gatunku autorstwa: Karolina Mazurska¹, Wojciech Solarz², Henryk Okarma³

¹ Instytut Ochrony Przyrody PAN

² Zakład Ochrony Ekosystemów, Instytut Ochrony Przyrody PAN

³ Zakład Ochrony Fauny, Instytut Ochrony Przyrody PAN

Data opracowania: wrzesień 2018